

Inleiding

De eerste zeven jaar is een kritische periode voor de taalontwikkeling van het kind. De hersenen kunnen in deze periode het gemakkelijkst een taal leren; kinderen kunnen gemakkelijk nieuwe hersenverbindingen leggen en nieuwe taalkennis opslaan. Goede mondelinge taalvaardigheden zijn nodig om kennis, ideeën en gevoelens te delen met anderen en nieuwe kennis over de omgeving om zich heen te kunnen opdoen. Dit zijn de cruciale vaardigheden voor onder andere schoolsucces. Het is dus een belangrijke periode, waarin wij verschillen tussen kinderen kunnen minimaliseren door te zorgen voor een goed taalaanbod, genoeg taalkansen en goede taalfeedback.

Ongeveer 25 procent van de Nederlandse kinderen heeft een taalontwikkelingsachterstand als zij starten in groep 1, door onvoldoende taalaanbod vanuit de (thuis)omgeving.⁴ Deze kinderen laten daar al op heel jonge leeftijd signalen van zien, maar vaak worden deze door volwassenen niet herkend: pedagogisch medewerkers en leerkrachten hebben hier tijdens de opleiding geen of nauwelijks informatie over gekregen, en ouders zijn hiervoor natuurlijk niet specifiek geschoold. Ook wordt er regelmatig verondersteld dat de taalontwikkeling vanzelf wel tot stand zal komen. Echter: hoe vroeger je een taalontwikkelingsachterstand signaleert, hoe beter, omdat we dan binnen de eerste zeven jaren de achterstand kunnen minimaliseren. Wanneer een kind niet leert hoe hij een taal kan gebruiken terwijl de hersenen het meest gevoelig zijn, loopt hij een groot risico op een taalontwikkelingsachterstand die alsmear groter kan worden.

Hoe vroeger je een taalontwikkelingsachterstand signaleert, hoe beter.

Leerkrachten en pedagogisch medewerkers krijgen op de opleiding onvoldoende kennis mee over het verloop van een goede mondelinge taalvaardigheid, hoe zij deze kunnen stimuleren en hoe zij achterstanden kunnen signaleren. Dit boek geeft je voldoende informatie, zodat je preventief aan de taalontwikkeling van een kind kunt werken. Uit onderzoek blijkt namelijk dat het risico op leesproblemen vijf keer zo groot is als peuters en kleuters problemen hebben met de mondelinge taalvaardigheid.⁵ Door hun mondelinge taalontwikkeling te stimuleren, kun je voorkomen dat zij later problemen ervaren met leren lezen, schrijven, spellen en begrijpend lezen.

Opbouw van dit boek

In hoofdstuk 1 van dit boek wordt het belang van een goede vroege mondelinge taalvaardigheid en het verloop van de taalontwikkeling beschreven.

Hoofdstuk 2 geeft inzicht in de taalonderdelen waaruit de mondelinge taalvaardigheid bestaat.

In hoofdstuk 3 staat preventie centraal; hierin krijg je praktische handvatten om de mondelinge taalvaardigheid (preventief) te stimuleren. De activiteiten en praktijk-

voorbeelden kunnen gecombineerd worden met activiteiten die al gedaan worden, al dan niet uit een methode. Het maakt de huidige activiteiten dan ook effectiever. De signalen en belemmeringen van een taalontwikkelingsachterstand of een taalontwikkelingsstoornis worden beschreven in hoofdstuk 4.

In hoofdstuk 5 krijg je handvatten voor het monitoren van kinderen. Door regelmatig te observeren, kunnen signalen voor een taalontwikkelingsachterstand tijdig gezien worden. Daarnaast staan er in dit hoofdstuk bruikbare objectieve observatie-instrumenten.

Tot slot benadrukt hoofdstuk 6 het belang van ouderbetrokkenheid bij de taalontwikkeling. Je krijgt praktische handvatten om ouders te betrekken bij de leeromgeving van hun kinderen, die je meteen kunt uitproberen binnen jouw groep of klas. Ook worden er handige activiteiten beschreven die ouders met hun kinderen kunnen doen. Deze kun je delen met ouders, op een manier die past bij de school en de populatie.

Opmerking:

Waar in dit boek naar kinderen, leerkrachten, pedagogisch medewerkers en anderen wordt verwezen als 'hij', 'hem' en 'zijn' kan ook 'zij' en 'haar' worden gelezen. Waar ouder(s) staat, kan meestal ook ouder(s)/verzorger(s) worden gelezen.

Waar in leeftijden een puntkomma wordt gebruikt in plaats van een komma, dient dit gelezen te worden als jaren; maanden. Zo is 2;6 te lezen als 2 jaar en 6 maanden, oftewel 2,5 jaar.

1

Een goede mondelinge taalvaardigheid

Bij taalvaardigheden denken veel mensen vooral aan leren lezen; maar ook spreken, luisteren en schrijven zijn belangrijke taalvaardigheden. Deze vier vaardigheden hebben invloed op elkaar;¹ er is een belangrijke relatie gevonden tussen luisteren en spreken (de mondelinge taalvaardigheden) en schrijven en lezen. In eerste instantie zijn de schrijven en leesvaardigheden afhankelijk van de mondelinge taalvaardigheden. Andersom zijn de mondelinge taalvaardigheden op latere leeftijd ook weer afhankelijk van de schrijven en leesvaardigheden.

1.1 Het belang van mondelinge taalvaardigheid

Kinderen die mondeling vaardig zijn, kunnen aangeven wanneer ze verdrietig, boos of blij zijn, en kunnen vertellen wat ze hebben geleerd op school. Dit gebeurt op een manier waarop anderen hen kunnen begrijpen: goed gearticuleerd en in een goede zinsopbouw. Mondeling taalvaardige kinderen kunnen anderen ook begrijpen. Denk hierbij aan instructies in de klas of een vraag die iemand stelt. Hiervoor moeten kinderen genoeg woorden kennen en voldoende luisterbegrip hebben. Kennis, ideeën en gevoelens delen, en reageren op vragen van anderen zijn cruciale vaardigheden die een basis leggen voor onder andere schoolsucces – en voor het later goed functioneren in de samenleving.

Het rapport *Over de drempels met taal en rekenen*² omschrijft mondelinge taalvaardigheid als volgt: 'Mondelinge taalvaardigheid wordt in het onderwijs onderscheiden in drie subdomeinen: gesprekken voeren, luisteren en spreken.'

Behalve dat een goede mondelinge taalvaardigheid cruciaal is voor de lees- en schrijfontwikkeling – en dus schoolsucces – heeft deze ook invloed op het welbevinden van kinderen. Ongeveer 14 procent van de kleuters met problemen in de mondelinge taalvaardigheid wordt afgewezen door andere kleuters.³ Oorzaken hiervan zijn onder andere problemen met communicatie, waardoor kinderen elkaar bijvoorbeeld verkeerd begrijpen tijdens het spelen.

Ook frustratie, verdriet en boosheid kunnen het gevolg zijn van problemen met de mondelinge taalvaardigheid. Kinderen die moeite hebben met emotieregulatie en

vaak ongewenst gedrag laten zien, hoeven dus niet meteen een gedragsprobleem te hebben. Dit kan een uiting zijn van de frustratie die zij voelen, omdat ze niet begrepen worden door anderen. Het is daarom belangrijk dat je altijd op zoek gaat naar de achterliggende oorzaak van ongewenst gedrag.⁴

1.2 De basis van taalontwikkeling

We denken er nog niet over na als we onze kinderen naar de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf brengen, maar de basis voor een goede mondelinge taalvaardigheid – en dus schoolsucces – wordt voor een belangrijk deel gelegd in de voorschoolse periode.

Jonge kinderen leren hun moedertaal vooral spelend en sprekend. In de voor- en vroegschoolse omgeving wordt daarbij aangesloten en gebeurt dit meestal op een natuurlijke manier. Later, op school, gaat dit over in doelgericht taalonderwijs.

De basis voor een goede mondelinge taalvaardigheid – en dus schoolsucces – wordt voor een belangrijk deel gelegd in de voorschoolse periode.

Mondelinge taalvaardigheid ontwikkelen kinderen niet vanzelf; dit moet gestimuleerd worden door de omgeving waarin zij opgroeien. Als jonge kinderen moeilijkheden hebben met de mondelinge taalvaardigheid, kan dit uiteindelijk leiden tot problemen met leren lezen, schrijven en begrijpend lezen. Uit onderzoek blijkt dat het risico op leesproblemen vijf keer zo groot is als peuters en kleuters problemen met mondelinge taalvaardigheid hebben.⁵ Deze leesproblemen zijn overigens niet per se blijvend; door intensieve begeleiding kunnen ze verholpen worden. Maar uiteraard is preventie beter.

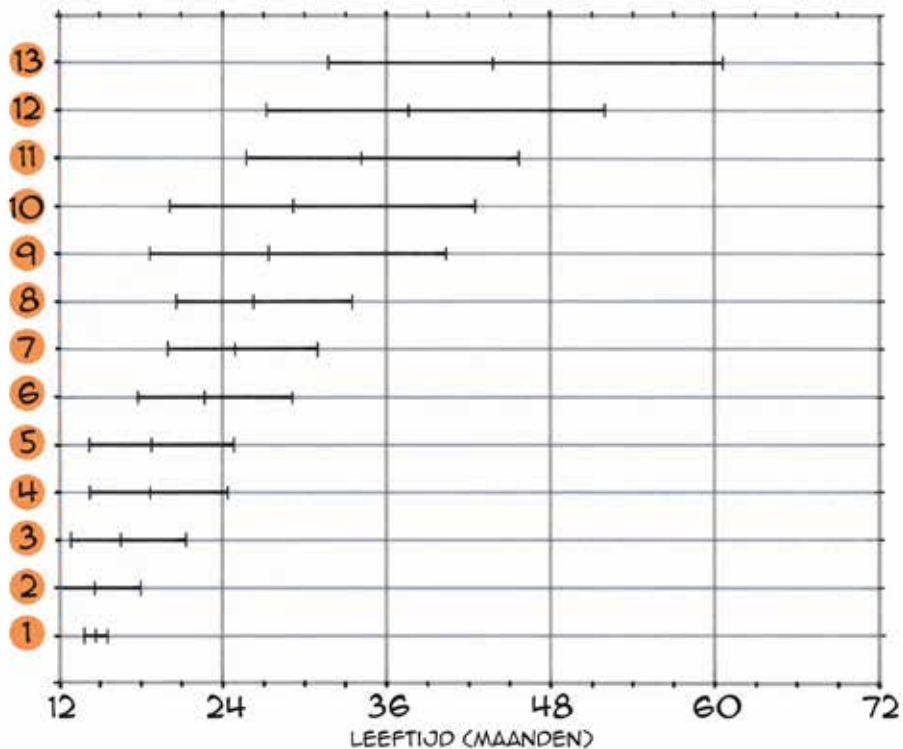
1.3 Richtlijnen taalontwikkeling

De eerste zeven levensjaren zijn erg belangrijk voor de taalverwerving en taalontwikkeling. Kinderen verwerven in deze periode relatief gemakkelijk een taal, mits zij de kans krijgen om in een betekenisvolle taalrijke omgeving spontaan de nieuwe taal te leren. Uiteraard is de thuissituatie waarin zij opgroeien hierbij van cruciaal belang.

In deze eerste zeven jaren worden in de hersenen verschillende functionele systemen ontwikkeld die de basis voor geletterdheid vormen. Als deze basis niet goed tot stand komt in deze jaren, is dat vrijwel niet meer in te halen.⁶

Wetenschappers hebben richtlijnen opgesteld voor bepaalde periodes en fasen in de taalverwerving. Deze maken duidelijk wat we van kinderen mogen verwachten op bepaalde leeftijden. Een moment waarop we een bepaalde ontwikkelde vaardigheid mogen verwachten in de taalverwerving, noemen we een mijlpaal (zie de bijlage op pag. 148-149). Het is goed om je te realiseren dat er altijd tempoverschillen tussen kinderen zullen zijn, ook tussen degenen bij wie de taalverwerving en taalontwikkeling goed verlopen. Vaak laten meer expressieve kinderen zich sneller horen, ze proberen dingen uit en imiteren alles. Meer introverte kinderen zullen vooral luisteren, anderen proberen te begrijpen en daarna pas zelf iets gaan uitproberen.⁷

De *volgorde* waarin de mijlpalen worden behaald, is echter bij alle kinderen vrijwel hetzelfde.⁸ Taalverwerving, dus een taal leren, is bovendien een universeel proces; dit houdt in dat in alle talen op ongeveer dezelfde momenten de mijlpalen in het proces worden bereikt. Daarnaast is het een cyclisch proces. Dat betekent dat kinderen de taalvaardigheden die ze beheersen, blijven gebruiken en deze verder ontwikkelen op een hoger niveau. Figuur 1.1 laat zien hoe de taalontwikkeling verloopt.

MIJLPALLEN:

1 BEGRIIP VAN TWEEWOOORDZINNEN.	7 PRODUCTIE VAN DRIE- TOT VIERWOORDZINNEN.
2 WIJZEN NAAR LICHAAMSOELEN.	8 ONGEVEER 50 PROCENT VERSTAANBAAR.
3 PRODUCTIE VAN ONGEVEER TIEN WOORDEN.	9 SPONTAAN EEN VERHAALTJE VERTELLEN.
4 BEGRIIP VAN OPDRACHTJES VAN DRIEWOOORDZINNEN.	10 VERHAALTJE VERTELLEN BIJ PLAATJES.
5 PRODUCTIE VAN TWEEWOOORDZINNEN.	11 ONGEVEER 75 PROCENT VERSTAANBAAR.
6 PRODUCTIE VAN DRIEWOOORDZINNEN.	12 PRODUCTIE VAN SAMENGESTELDE ZINNEN.
	13 ONGEVEER 100 PROCENT VERSTAANBAAR.

Figuur 1.1: Leeftijden waarop een mijlpaal wordt bereikt door respectievelijk 10, 50 en 90 procent van de kinderen (bron: Luinge, 2015)

In de bijlage staat een uitgebreidere beschrijving en uitleg van de verschillende mijlpalen in de taalontwikkeling.